

УДК 82
ББК 83(4)
Г

Дру
університ
2012 року

Ре:
наук; Го
доктор ф
відповіда
філологіє

Ре:
(Львівськ
філологіє
університ

Г 83

ISBN 97

В
культор
українсь
виголоп
поетика
Тютюнн
народж
Шевчен
У
Тютюнн
(Григор
інститу
лист О.

ISBN 97

Національна академія наук України
Інститут літератури імені Т.Г. Шевченка
Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка
Кафедра філологічних дисциплін

Григор Тютюнник Нові дослідження і матеріали

Науковий збірник до 80-річчя
від дня народження Григора Тютюнника

*Видання здійснено за підтримки керівника виборчої
кампанії «Об'єднаної опозиції» ВО «Батьківщина» в
Луганській області Ігора Ліскі в межах «Програми
розвитку та популяризації української мови»*

Луганськ
Видавництво «Ноулідж»
2012

УДК 82
ББК 83(4Укр)
Г 83

Друкується за рішенням вченої ради Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 2 від 28 вересня 2012 року)

Редакційна колегія: Глуховцева К.Д., доктор філологічних наук; Горошкіна О.М., доктор педагогічних наук; Дмитренко В.І., доктор філологічних наук; Неживий О.І., кандидат педагогічних наук, відповідальний секретар редколегії; Сулима М.М., доктор філологічних наук, член-кореспондент НАН України

Рецензенти: доктор філологічних наук Тарас Пастух (Львівський національний університет імені Івана Франка), доктор філологічних наук Олена Бровко (Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Г 83 **Григор Тютюнник.** Нові дослідження і матеріали : наук. зб. до 80-річчя від дня народження Григора Тютюнника / упор. О. Неживого. – Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2012. – 388 с.

ISBN 978-617-579-485-2

В основі збірника – літературознавчі, мовознавчі, філософсько-культурологічні, методичні дослідження творчої спадщини видатних українських письменників Григорія та Григора Тютюнників, які були вилізовані на Всеукраїнській науковій конференції «Текстологія, поетика, методика вивчення творчості Григорія і Григора Тютюнників», яка відбулася 1–2 грудня 2011 року до 80-річчя від дня народження лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка Григора Тютюнника.

У розділі «Публікації» – мемуарні роздуми про Григора Тютюнника літературознавця Лариси Мороз, нарис Миколи Ташаненка (Григора Тютюнника) про Луганський державний педагогічний інститут ім. Тараса Шевченка, його листівка до В.М. Слободчукова, лист Олени Черненко (Тютюнник).

УДК 82
ББК 83(4Укр)

ISBN 978-617-579-485-2

© Вид-во «Ноулідж», 2012

Віта

ГРИГОР ЙОГО ТВОРЧ

Олесь Гончар, який щиріше ніж оповідання, сказав Тютюнник прийшов до чит Прийшов, щоб не розлучатися

Творчість письменника виг і проникливіше. З'являється мають відкривачий характер підходами, оригінальним проч ми, дослідники прози Гр. Тют нові й нові цікаві студії, залиши

Ось тема, яка вічно постав знов і знов, знаходячи що літературознавці. Її сформулю відомий наймісткіший заяв-кр Треба любити. Немає загадки т Загадка любові ніколи н одномірно: тут безліч граней, т Принаймні, знайти відповідь і невіддільну для світосприй можливо. Біль! Не випадково оминув сказати про це.

Сарген Гуцало, найближчий Григора, пише: «душа боліла душа кричала...» Павло Зі опубліковано в книзі говорить Тютюнника, з'являється споку з болідом. І яскравість, і корот болід-боліти-біль».

«У нього був... аж надто він сприймав як свій власний, і

Григорій писав йому: «П хоч рукою його прикривай». (Василя Стефаника: «У нього серце».

Тісно пов'язаний із цією я засадничою рисою і автобіоі

- Романюк Л. М. *Художній світ прози Григора Тютюнника.*
- Сабадуха В. О. *Духовні засади буття української людини (на основі дослідження епістолярної спадщини Григора Тютюнника).*
- Смірнова Н. П. *Казки Григора Тютюнника: жанрова специфіка*
- Сулима М. М. *Чому село в романі Григорія Тютюнника «Вир» називається Троянівка?*
- Теңдігна Н. М. – кандидат філологічних наук, доцент Слов'янського державного педагогічного університету. *Дитина і смерть у прозі Г.Тютюнника.*
- Хом'як Т. В. *Пейзаж та його функції в новелістиці Григора Тютюнника.*
- Цалапова О. М. *Поетика образу куреня в творі Григора Тютюнника «Степова казка».*
- Шаладонова Ж. С. *Грыгор Цюцюнник у беларускіх перакладах*

МОВНА КАРТИНА СВІТУ У ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ І ГРИГОРА ТЮТЮННИКІВ

- Боядар Н. В. *Концепт «Хата» у романі Г.Тютюнника «Вир».*
- Звягіна Г. О. *Засоби створення стилістичної семантики розмовності в художніх творах Григора Тютюнника.*
- Концептуальна палітра прози Григора Тютюнника.
- Мельник Л. В. *Фразеологізми в дискурсивному просторі творів Григорія і Григора Тютюнників.*
- Моранькова О. В. *Функциональная нагруженность тире в произведениях Г. Тютюнника (заметки к идиостилию).*
- Обеднікова О. М. *Мотиви народної міфотворчості в літературній спадщині Григора Тютюнника.*
- Рудь С. М. *Сравнение как средство создания художественного образа в романе Г. Тютюнника «Водоворот».*
- Слободян О. В. *Соціолінгвістичний аспект вивчення мови персонажів Григора Тютюнника (на матеріалі творів Г.Тютюнника «Оддавали Катрю», «Син приїхав», «Обнова»).*
- Шутова Л. І. *Лексико-стилістичні особливості пейзажів роману Григорія Тютюнника «Вир».*

ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ І ГРИГОРА ТЮТЮННИКІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ І ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

- Куцевол О. М. *Використання творів «поетичної критики» при вивченні життєпису Григора Тютюнника.*

Функциональная нагруженность тире в произведениях Г.Тютюнника (заметки к идиостилю)

Бесспорно, значимость писателя в литературе измеряется не количеством написанных им книг, а глубиной проникновения в жизнь и в огромной степени – литературным мастерством. Вот почему автор предисловия к книге Г.Тютюнника «Степова казка» М. Слабожницкий утверждает, что «оповідання й повісті Григора Тютюнника піднесли сучасну українську прозу до рівня Василя Стефаника й Степана Васильченка» [5, 12].

Из-под пера Г.Тютюнника – выдающегося, национально глубинного художника слова – вышел целый ряд ярких художественных картин, запечатлевших реалии украинского села XX столетия, а созданные им образы обыкновенных, простых людей, с их тяжелой судьбой, искренностью, переживаниями, чувствами, убеждениями, продолжают привлекать внимание читателей разных поколений.

Г.Тютюнник – мастер прозы. Он стремился к тому, чтобы его произведения не отступали от правды жизни, и поэтому сформулировал для себя законы создания прозы: «написати добре – значить, не написати нічого зайвого»; «зараз, як ніколи, проза повинна за лаконізмом наблизитися до усної розповіді» [5, 12].

Создание прозаического произведения – особого типа литературного творчества и в то же время образца письменной речи – требует от писателя ответственного отношения ко всем отбираемым для достижения цели языковым средствам, в том числе и к знакам препинания.

Письменная речь, в которой отсутствуют или неправильно расставлены знаки препинания, очень трудна для понимания. Еще Пушкин говорил о знаках препинания: «Они существуют, чтобы выделить мысль, привести слова в правильное соотношение и дать фразе легкость и правильное звучание. Знаки препинания – это как нотные знаки. Они твердо держат текст и не дают ему рассыпаться» [3, 512].

Особенности пунктуационного оформления прозаических произведений Г.Тютюнника еще ждут своих исследователей. В данной же статье остановимся на функциональной нагруженности тире в его новеллах.

Прежде всего тире у Г.Тютюнника обозначает всевозможные пропуски. Здесь и пропуск связки в составном сказуемом, и пропуск глагола движения в эллиптическом предложении, незамещенные синтаксические позиции в неполных предложениях, отсутствие союзов в сложных предложениях. Во всех этих случаях тире как бы компенсирует пропущенное, сохраняет принадлежащее ему место и одновременно привлекает внимание читающего, заставляет его «сотрудничать» с автором в процессе восприятия, понимания текста. Например: *Вона часто прислала йому посилки з цигарками та яблуками, і цигарки завжди пахли яблуками, а яблука – цигарками...; - Дідо, чому дятел шишки їсть, а щука – пліточок?* [пропуск сказуемого в неполной предикативной части сложного предложения]; *А що, - думаю, - як я її поцілую, а вона мене - в пику?; А перед нею – молоденька сосна рівними рядочками на жовтому піску; Під будинком училища, в затишку – товкотнява* [обозначение нулевого сказуемого в эллиптическом предложении]; *Вивчився б. В нього й зараз двадцять вісім душ. І всі слухають. Бо – вміє; Павло привітався до всіх своїм «С-с-те!; Відчуваючи, що усі на нього дивляться, сказав до продавщиці несподівано для себе самого: - Дві коньяку, дві – шампанського* [пропуск и сказуемого, и дополнения в неполном ситуативном предложении, причем постановка тире во втором примере носит еще и композиционный характер]; *Васюта запалив пахучу цигарку і позакладав руки, як директор училища: одну – за борт шинелі, другу – в кишеню* [пропуск сказуемого «позакладав» и дополнения «руку» в неполных предикативных частях (после двоеточия) в бессоюзном сложном предложении]; *Ти вже дивись там, з ними ладь, бо люди – це таке...* [пропуск связки в составном именном сказуемом]; *Очі її сяяли тихим, сором'язливим усміхом, а губи тремтіли од хвилювання (зроду на неї не дивилося стільки людей), то прикрила їх пальцями і не пішла – попливла до воріт, як пава* [пропуск противительного союза между однородными

сказуемыми, в этом случае тире оказывается заместителем и необходимой здесь (если восстановить союз) запятой].

Нужно отметить, что особое (композиционное) использование тире в функции обозначения пропусков позволяет автору добиваться появления смысловой антонимии в предикативных частях сложного предложения или антонимии между присутствующим и пропущенным членом предложения. Например: *Про старших двох, Ольгу та Олену, мовчать, а – про Маню; - От чудно, - каже Соня, зітхаючи, - кругом содки цвітуть, а там – сніг..* [В первом примере возникает смысловая антонимия присутствующего глагола «мовчать» и подразумеваемого «говорять»; во втором примере те же отношения возникают между словом «цвітуть» и подразумеваемым «не можуть цвісти», потому что «сніг»].

Как видим, автор использует тире для фиксации разного рода пропусков, которые в этом случае можно назвать «грамматичными», то есть фиксируются пропуски не просто слов как лексических единиц, но слов – членов предложения.

Иногда Г.Тютюнник использует тире в качестве знака «неожиданности», который подчеркивает быструю смену событий в бессоюзных и союзных конструкциях. Например: *Тоді рвучко витяг снасть – порожньо, сама ряска, сувої куширу, очеретяні дудки та равлики* [эффект неожиданности, быстрой смены событий поддерживается лексическим наполнением предложения (слово «рвучка»]; *Музики хвацько вдарили «Ойру» - і молоді рушили в хату; Іванушка коротко махнув смичком – і баянист повільно, карбуючи кожен такт, на самих басах заграв вихід* [тире помогает передать значение быстрой смены событий с наслаением значения следствия].

Особенно активно используется Г.Тютюнником тире в смысловой функции. Оно помогает передать широкий круг значений: условия, времени, сравнения, следствия, причины, сопоставления и т.д. – в том случае, когда они не выражены лексически, то есть союзами. Это тоже фиксация своеобразных (смысловых) пропусков. Эта функция свойственна тире в бессоюзных сложных

предложениях, при оформлении которых большую роль играет интонация, лексическое наполнение частей, структурные особенности частей и т.п. Например: *Це трохи підбадьорило й заспокоїло Данька – не тільки йому скрутно, а й людям; Кишені в нього пооддувалися – онучками напхані; Вже й в спину не холодно – розігрівся; А Дзякунка поховала своє добро в скриню, шкодуючи, що не може й вона, як чоловік, прибратися в нове – не сезон* [Во второй части таких предложений - пояснение]; *А якось, уже пізньої осені, прийшов Вуточці лист – яка завжди, від старшого, Мусія...; Східці на сцену були високі, тому Данько довго діставався до них ногою, а дісташи, почав виважувати й другу, та мало не впав при цьому, бо друга нога не піддавалася – немов примерзла до підлоги* [В последней части - сравнение]; *Пішов би в колгосп на нараду або й на засідання виконкому – чоботи несправні, почитав би зведення в райгазеті – діти скельця з окулярів повиймали та замаюсили десь* [Во второй части каждого блока многочлена - противопоставление]; *І знову налив ковток і випив непоспіхом, роздивляючись поперх чарки по хаті, у якій ніколи за сорок з лишком років не був: малим – батьки не пускали, а виріс – сам не хотів* [После двоеточия расположены две бессоюзные предикативные части, в которых наблюдаются временные отношения]; *Йому подобається робити перці протопти в заметах, знімати снігові очіпки з колків у тинах – вони стають тоді голі та сором'язливі, як стрижені допризовники* [Во второй части – недифференцированные смысловые отношения – причинно-следственные]; *Свічки на столі тихо горіли, поблимували, як хтось оючиняв двері до світлиці, опливали гарячим воском – в хаті стояв церковний дух* [Во второй части - следствие].

Как видно из примеров, автор сознательно стремится к употреблению именно бессоюзных конструкций с использованием тире. Это, по-видимому, объясняется тем, что «синтаксическую форму бессоюзного сложного предложения можно рассматривать как такую, в которой, по сравнению с формой союзного типа, упрощен код – нет кодового грамматического средства (союза)... Устранение такого кодового средства ведет... к явному усложнению

требований к лексико-семантическому содержанию предикативных конструкций» [6, 59]. Такая форма сложного предложения активизирует восприятие текста читателем, требует от него самостоятельно вывести задуманные писателем смысловые отношения из содержания предикативных конструкций.

Наконец, тире у Г.Тютюнника используется с целью передать эмоциональную сторону речи: динамичность, резкость, взволнованность. Например: *Хіба в мої літа – живуть?; Мені здається, що я ширшаю в плечах, твердішаю в ході і ось-ось підлечу. А от голосу – не стає; - Нас – не проведеш. Ні-і-і...; Словом, - і своє начебто, і чуже; До неї підсунулися, підступилися з усіх боків – і мовчали; Матушка розгорнула Борка, подала на руки батюшці, і він умочив його ноженятами в воду – раз, вдруге і втретє...; ...одлучив од гурту, шепоче щось, регочеться впевнено і – веде. А вона тільки озираться немічно і – йде.*

Такое тире разрывает интонационную плавность фразы и создает тем самым эмоциональную напряженность и остроту. Оно обеспечивает способность фразы быть адекватно воспринятой в процессе общения писателя с читателем, выступая в качестве «средства выражения субъективного отношения говорящего к содержанию или адресату речи» [2, 591].

В заключение можно отметить, что диапазон употребления тире Г.Тютюнником действительно широк. Им фиксируются всевозможные «грамматические» пропуски, оно способствует при отсутствии специальных лексико-грамматических средств (союзов) передаче особых смысловых отношений, а также служит средством повышения эмоционально-экспрессивного качества речи.

Стремясь максимально приблизить свою прозу к устному рассказу, писатель не столько членит речевой поток при помощи тире, сколько усложняет смысловую, эмоциональную и функциональную составляющие письменной речи. При этом он часто нарушает регламентированное использование тире. Как отмечает О.В.Александрова, «подобные «нарушения»

особенно характерны для творческой манеры крупных мастеров слова, которые чаще используют пунктуационные знаки как одно из выразительных средств» [1, 118]. Авторское использование тире в прозе Г.Тютюнника еще ждет своего исследования. Хотя даже при беглом анализе пунктуационной системы его произведений становится ясно, что от нее во многом зависит чрезвычайная сконденсированность, смысловая уплотненность его прозы. В ней нет ничего лишнего, и поэтому она не противоречит писательским принципам. Можно смело присоединиться к словам П.П.Засенко – «мова творів Григора Тютюнника добірна і точна, заглиблена в народну розмовну стихію...» [4, 7].

Частотность употребления тире в прозе Г.Тютюнника и разнообразие, богатство выполняемых этим пунктуационным знаком семантических и экспрессивных функций позволяет сделать предварительный вывод о том, что особенности употребления тире в творчестве писателя – это один из признаков его идиостиля. Подтвердить или опровергнуть этот вывод могут дальнейшие наблюдения, более глубокое изучение его творчества.

Література

1. Александрова О.В. Проблемы экспрессивного синтаксиса: Учеб. пособие. – М.: Высш.шк., 1984. – 211 с.
2. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н.Ярцева. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
3. Паустовский К. Золотая роза: Повести. – Кишинев: Лит. артистикэ, 1987. – 608 с.
4. Тютюнник Г.М. Вибрані твори: Навч. посіб./Упорядкув., передм., прим. П.П.Засенка. – К.: Грамота, 2006. – 400 с.
5. Тютюнник Г.М. Степова казка: Казки, оповідання, повісті: Для мол. та серед. шк. віку / Упоряд Л.В.Тютюнник; Передм. М.Ф.Слабошпицького. – 2-ге вид. – К.: Веселка, 1993. – 310 с.